

กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ

Sampling Strategies for Qualitative Research

ประไพพิมพ์ สุธีวสินนนท์¹ และประสพชัย พสุนนท์²
Prapaipim Suthewasinnon¹ and Prasopchai Pasunon²

¹ อ.ดร., คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร เพชรบุรี 76120

² รศ.ดร., คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร เพชรบุรี 76120

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอกลยุทธ์การเลือกตัวอย่างและการกำหนดขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมในการวิจัยเชิงคุณภาพ การเลือกตัวอย่างในงานวิจัยวิจัยเชิงคุณภาพนั้นเป็นวิธีการที่ผสมผสานทั้งศาสตร์และศิลป์ของผู้วิจัยซึ่งมีความยืดหยุ่นสูง หากผู้วิจัยไม่มีแนวทางหรือกลยุทธ์ในการเลือกตัวอย่างที่ชัดเจนอาจจะส่งผลให้ผู้วิจัยเกิดความสับสนและทำให้ผลการวิจัยคลาดเคลื่อนไปจากที่ควรจะเป็น บทความนี้ได้นำเสนอ 16 กลยุทธ์ในการเลือกตัวอย่างตามแนวทางของ Miles and Huberman [1] และแนวทางในการกำหนดขนาดตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวทางของ Nastasi and Schensul [2] พร้อมด้วยข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินการวิจัย

คำสำคัญ: กลยุทธ์การเลือกตัวอย่าง ขนาดตัวอย่าง การวิจัยเชิงคุณภาพ

Abstract

The objectives of this article are to present the sampling strategies and determining an adequate sample size in qualitative research. Qualitative research sample selection is highly flexible, using a combination of science and art. Therefore, if a researcher lacks clear guidelines regarding principles for selection of a sample, it might result in confusion of that researcher and may also affect the replication of the study. In this article, we present 16 sampling strategies as well as how to determine the sample size for qualitative research, which draws upon the concept of Miles and Huberman [1] and Nastasi and Schensul [2] respectively. In addition, suggestions for applying these methods to further study are presented.

Keywords: Sampling Strategies, Sample Size, Qualitative Research

บทนำ

การเลือกตัวอย่าง (Sampling) มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยอย่างยิ่ง เพราะเป็นการเลือกตัวแทนของประชากรในการนำไปใช้อ้างอิงถึงกลุ่มบุคคล หน่วยงาน และ/หรือ หน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ของงานวิจัยนั้น ๆ ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มักจะใช้การเลือกตัวอย่างแบบสุ่ม (Random Sampling) ในขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การเลือกตัวอย่างนั้นต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ (Purposeful) หรือเป็นไปตามเงื่อนไข (Criterion-based) ของการวิจัย นั่นคือ ตัวอย่าง (Sample) ของการวิจัยเชิงคุณภาพต้องมีลักษณะหรือคุณสมบัติที่เฉพาะเจาะจงสอดคล้องกับคำถามการวิจัย [3] เช่น หากผู้วิจัยต้องการศึกษาเชิงลึกถึงสาเหตุที่ผู้บริโภคที่ไม่พึงพอใจในการให้บริการหลังการขายของสินค้าชนิดหนึ่ง ผลที่ได้จากการสุ่มสัมภาษณ์ผู้บริโภค 100 ราย อาจจะมีเพียง 2 รายเท่านั้น ที่เคยบริโภคสินค้าชนิดนี้ซ้ำร้ายในบางกรณีในการสุ่มสัมภาษณ์ดังกล่าวอาจไม่พบผู้บริโภคที่ไม่พอใจการบริการหลังการขายของสินค้าชนิดนั้น เพราะฉะนั้น หากผู้วิจัยใช้การเลือกตัวอย่างแบบสุ่มย่อมไม่ใช่วิธีการที่เหมาะสม ในการที่จะทำได้ข้อมูลเพียงพอต่อการวิจัยซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจถึงปัญหาของการบริการหลังการขายของสินค้า หากเป็นเช่นนั้นย่อมเกิดผลเสียต่อผลการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยในทางธุรกิจ

ความแตกต่างของกลยุทธ์ในการเลือกตัวอย่างของการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ขึ้นอยู่กับเป้าหมาย (Goals) ที่แตกต่างกันของแต่ละการวิจัย ทั้งนี้ เพราะการวิจัยเชิงปริมาณเป็นการอธิบายคุณลักษณะของประชากรด้วยตัวอย่าง โดยผ่านแนวคิดหรือทฤษฎีหลัก (Grand Theory) เพื่อยืนยัน (หรือหักล้าง) ทฤษฎีด้วยการวิจัย (Theory then Research) ที่เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลในปริมาณมากเพื่อการหาข้อสรุป การวิจัยเชิงปริมาณจึงเป็นการนำเสนอและรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ในจำนวนที่มากพอเพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจทฤษฎีหลักหรือสร้างองค์ความรู้ที่เป็นที่ยอมรับในวงกว้าง

ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง โดยอาจจะเป็นปรากฏการณ์เฉพาะกลุ่ม เหตุการณ์ หรือกระบวนการ ผู้วิจัยจำเป็นต้องเลือกตัวอย่างให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย อีกทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการค้นหาทฤษฎีที่สร้างขึ้นจากข้อมูลเฉพาะกลุ่ม (Research then Theory) วิธีการดังกล่าวนี้ อาจเป็นการสร้างทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) สำหรับปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง เป้าหมายหลักของการวิจัยเชิงคุณภาพจึงเป็นการทำความเข้าใจเชิงลึก (In-depth Understanding) และไม่มุ่งเน้นในการอธิบายข้อมูลที่มีปริมาณมาก [1, 4]

ในบางกรณีผู้วิจัยสามารถใช้การเลือกตัวอย่างแบบสุ่มในการวิจัยเชิงคุณภาพได้ เช่น ผู้วิจัยต้องการศึกษาผลกระทบของเด็กที่ประสบความสูญเสียจากภัยพิบัติสึนามิในประเทศไทยเมื่อปี 2547 สมมติว่ามีข้อมูลเด็กที่ได้รับผลกระทบจำนวน 5,000 ราย ผู้วิจัยอาจสุ่มเด็กที่ได้รับผลกระทบดังกล่าวจำนวนหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นจำนวน 12 ราย หรือจำนวน 20 ราย หรือน้อยกว่า/มากกว่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้วิจัยในการรวบรวมข้อมูลเชิงลึกที่เพียงพอในการหาข้อสรุปในการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะเครื่องมือในกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพที่สำคัญ คือ ตัวผู้วิจัย [4, 5]

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้เกิดความสับสนในการเลือกใช้กลยุทธ์ในการเลือกตัวอย่าง เพราะในบางกรณีไม่พบความแตกต่างในการเลือกตัวอย่างของการวิจัยทั้ง 2 แบบ ในกรณีเช่นนี้ Miles and Huberman [1] ได้กำหนดเกณฑ์ในการเลือกตัวอย่างในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้ คือ 1) การเลือกตัวอย่างในงานวิจัยเชิงคุณภาพควรสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย 2) ตัวอย่างที่เลือกควรให้ข้อมูลเชิงลึกที่เพียงพอที่จะอธิบายปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา 3) ข้อค้นพบที่ได้จากการเลือกตัวอย่างสามารถให้ข้อสรุปที่ชัดเจนได้ 4) ควรมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ 5) ถูกต้องตามหลักจริยธรรมในการวิจัย และ 6) การเลือกตัวอย่างดังกล่าวได้มีการวางแผนในการเลือกตัวอย่างที่เหมาะสม

จากการศึกษากลยุทธ์การเลือกตัวอย่าง ผู้เขียนได้เรียบเรียงกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการเลือกตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวทางของ Miles and Huberman [1] ซึ่งเป็นต้นแบบของกลยุทธ์การเลือกตัวอย่างในงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ถูกอ้างอิงมากที่สุด ซึ่งจะเห็นได้จากงานเขียนของ Patton [4] Glaser and Strauss [6] และ Creswell [3] ซึ่งได้ใช้แนวทางของ Miles and Huberman [1] เป็นแบบอย่าง โดยบทความนี้ได้พยายามอธิบายกลยุทธ์การเลือกตัวอย่างให้เหมาะสมกับแต่ละบริบทของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยรวมไปถึงการให้แนวทางในการกำหนดขนาดตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพสำหรับนักวิจัยเชิงคุณภาพมือใหม่ โดยในตอนท้ายของบทความผู้เขียนได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับการนำกลยุทธ์การเลือกตัวอย่างและการกำหนดขนาดตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับการนำไปประยุกต์ใช้

กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ

การดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพให้ประสบความสำเร็จนั้น ประกอบไปด้วยหลาย ๆ ปัจจัย การที่ผู้วิจัยมีข้อมูลที่ครบถ้วนและมีคุณภาพเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนั้น กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เพราะเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการวิจัย แม้ไม่มีสูตรสำเร็จในวิธีการเลือกตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ แต่ผู้วิจัยจำเป็นต้องทราบและมีกลยุทธ์เพื่อให้การดำเนินการวิจัยเป็นไปอย่างราบรื่น ในบทความนี้ นำเสนอกกลยุทธ์การเลือกตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพทั้งหมด 16 กลยุทธ์ตามแนวทางของ Miles and Huberman [1] ดังนี้

1. การเลือกตัวอย่างแบบสุดโต่งหรือกรณีเบี่ยงเบน (Extreme or Deviant Case Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างจากสิ่งที่แตกต่างกันจากลักษณะทั่วไปอย่างเห็นได้ชัด แต่เป็นตัวอย่างที่ตรงตามสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจหรือสามารถตอบปัญหาการวิจัยได้ เช่น ความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่เห็นเด่นชัด เหตุการณ์ที่ผิดปกติหรือไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน หรือวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง เช่น วิกฤติการณ์ต้มยำกุ้ง วิกฤติการณ์แฮมเบอร์เกอร์ เป็นต้น เพื่อทำความเข้าใจลักษณะกลุ่มตัวอย่างที่ถูกเลือกให้มีความกระฉ่างของข้อมูล [7] กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างแบบนี้เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่สามารถให้ข้อมูลได้ตรงตามปัญหาการวิจัยมากที่สุด เช่น การศึกษาถึงแรงผลักดันของวัยรุ่นที่ประสบความสำเร็จในการสร้างธุรกิจพันล้านบาท การศึกษาธุรกิจอัมบุแบดแฟง เป็นต้น การเลือกตัวอย่างกรณีนี้ผู้วิจัยอาจค้นพบข้อจำกัดของทฤษฎีที่มีอยู่และสามารถพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ

ขึ้นจากกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ได้ อย่างไรก็ตาม การเลือกกลุ่มตัวอย่างวิธีนี้อาจเสียเวลาในการเก็บข้อมูลค่อนข้างมาก [8]

2. การเลือกตัวอย่างที่มีข้อมูลตรงตามประเด็นการวิจัยมากกว่าปกติ (Intensity Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างที่มีความเด่นชัดของปรากฏการณ์ที่สนใจศึกษามากกว่าปกติหรือมีความพิเศษมากกว่ากรณีทั่ว ๆ ไป แต่กลุ่มตัวอย่างดังกล่าวไม่ถึงขั้นสุดโต่งหรือเบี่ยงเบนไปจากเกณฑ์ปกติ เช่น นักศึกษาที่เรียนได้สูงกว่ามาตรฐาน แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นนักศึกษาที่เรียนที่ได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่งหรือหญิงทองหรือในกรณีนักศึกษาที่เรียนได้ต่ำกว่ามาตรฐาน ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดว่าจะต้องมีคุณสมบัติที่ได้เกรดเฉลี่ยต่ำกว่า 0.5 เพราะลักษณะเช่นนั้นเป็นการเลือกตัวอย่างแบบสุดโต่ง จะเห็นได้ว่ากลยุทธ์การเลือกตัวอย่างแบบนี้มีความแตกต่างจากวิธีการเลือกตัวอย่างแบบสุดโต่งเพราะมีช่วงกว้างของกลุ่มตัวอย่างมากกว่าซึ่งการเลือกตัวอย่างด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยจำเป็นต้องมีข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษาอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเลือกหาข้อมูลเชิงลึกที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัยได้

3. การเลือกตัวอย่างกรณีหลากหลาย (Maximum Variation Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างที่ครอบคลุมความหลากหลายที่ผู้วิจัยให้ความสนใจ อาจจะเป็นการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งที่ศึกษากลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกัน ในพื้นที่ที่ต่างกัน และในระยะเวลาที่ต่างกัน การเลือกกลุ่มตัวอย่างนี้ผู้วิจัยควรเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดเล็กแต่ครอบคลุมความหลากหลายมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เช่น การศึกษาความถี่ของกิจกรรมของชุมชนที่มีความหลากหลายของการนับถือศาสนา ซึ่งชุมชนดังกล่าวมีผู้นับถือศาสนา 3 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ ผู้วิจัยจะเลือกผู้นับถือศาสนาแต่ละศาสนาให้ครบทุกศาสนา โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าผู้ให้ข้อมูลของแต่ละศาสนาจะมีจำนวนน้อยหรือมาก แต่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเลือกให้ครบทุกศาสนาเพื่อให้ข้อสรุปที่ครอบคลุม

4. การเลือกตัวอย่างแบบเอกพันธ์ (Homogeneous Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างที่ตัวอย่างมีภูมิหลังหรือประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกันมีวัตถุประสงค์ของการเลือกตัวอย่างเพื่ออธิบายลักษณะของกลุ่มย่อยที่มีลักษณะเฉพาะในเชิงลึก [4] ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะนิสัยคล้ายกันหรือมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ตัวอย่างที่ใช้จึงมีลักษณะคล้าย ๆ กัน กลยุทธ์นี้จะช่วยลดความผันแปร (หรือลดความแตกต่าง) ของข้อมูล และช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลทำได้ง่ายขึ้น ตลอดจนช่วยอำนวยความสะดวกในการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interviewing) นอกจากนี้ การเลือกตัวอย่างแบบนี้ ส่วนใหญ่

ผู้วิจัยจะอาศัยกลยุทธ์ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่มีภูมิหลังคล้ายกันหลาย ๆ กลุ่ม เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบ [9] และกลยุทธ์นี้ยังเหมาะกับการการวิจัยแบบ สทนากลุ่ม (Focus Group) เช่น ในการวิจัยเพื่อพัฒนาโปรแกรมการเลี้ยงลูกสำหรับ คุณพ่อ/คุณแม่เลี้ยงเดี่ยว ผู้วิจัยอาจจะใช้การเลือกตัวอย่างแบบเอกพันธ์ในการสนทนา กลุ่มเพื่อสร้างสารสนเทศในการพัฒนาโปรแกรมการเลี้ยงลูกให้ประสบความสำเร็จและมีความสุข

5. การเลือกตัวอย่างแบบสัญลักษณ์ (Typical Case Sampling) เป็นการเลือก ตัวอย่างในเชิงสัญลักษณ์ โดยเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยให้ความสนใจ คือ กลุ่มทั่วไป ปกติ หรืออยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างแบบนี้เหมาะสำหรับการวิจัยที่ต้องการ นำเสนอคุณสมบัติของตัวอย่างที่มีลักษณะทั่วไปตั้งแต่ 1 ลักษณะ การใช้กลยุทธ์นี้จึง เป็นการหาฉันทมติในวงกว้างตามเกณฑ์เฉลี่ยทั่ว ๆ ไปเช่น ผู้วิจัยอาจเลือกกลุ่มตัวอย่าง จากเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อสะท้อนถึง ปัญหาความยากจนจากราคาผลผลิตตกต่ำของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น ซึ่งอาจจะได้ข้อค้นพบซึ่งสะท้อนความเป็นจริงในสถานการณ์ทั่ว ๆ ไปเหมาะสำหรับการ วิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้การบรรยาย ไม่เน้นการสร้างนิยาม [9]

6. การเลือกตัวอย่างกรณีวิกฤติ (Critical Case Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่าง โดยมีตรรกะว่า “ถ้าสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นที่นี่ มันจะเกิดขึ้นในทุก ๆ ที่เช่นกัน และในทำนอง กลับกัน หากสิ่งใดก็ตามที่ไม่เกิดขึ้นที่นี่ มันก็จะไม่เกิดขึ้นในที่ใดเลย” [4] ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาจะเป็นกลุ่มตัวอย่างที่แสดงถึงความสามารถในการให้ข้อมูล หากกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวไม่สามารถให้ข้อมูลได้แล้ว นั่นหมายความว่าไม่มีใครสามารถให้ ข้อมูลได้เช่นกันซึ่งกรณีเช่นนี้เป็นไปได้ทั้งที่เป็นการให้ข้อมูลที่เป็นเชิงบวกหรือเชิงลบ การ เลือกกลุ่มตัวอย่างจึงมีลักษณะที่ใช้ตรรกะซึ่งอาจจะเป็นตรรกะทั่วไปหรือตรรกะที่มีค่าแตกต่างไปจากค่าอื่น ๆ เช่น ผู้วิจัยต้องการยืนยันว่ามาตรฐานทางบัญชีมีความยากต่อการนำไปใช้ จึงเลือกตัวอย่างนักบัญชีชั้นนำของประเทศจำนวน 10 คน มาทำการเก็บรวบรวม ข้อมูลเชิงลึก หากผลการวิจัยพบว่ามาตรฐานดังกล่าวใช้จริงได้ยาก ก็มีความเป็นไปได้สูง ที่นักบัญชีทั่วไปไม่สามารถนำไปใช้งานได้จริง

7. การเลือกตัวอย่างแบบก้อนหิมะหรือแบบลูกโซ่ (Snowball or Chain Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างที่ได้รับความนิยมค่อนข้างมากในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ ขั้นตอนแรก ผู้วิจัยต้องค้นหาตัวอย่างเริ่มแรกให้ได้เสียก่อน โดยการเริ่มจากการค้นหาตัวอย่างที่ตรงกับ เกณฑ์ในการวิจัยคล้ายๆ กับการถามว่า “ใครมีความรู้ในเรื่อง ____ มากที่สุด”

เมื่อได้ข้อมูลจากตัวอย่างแรกแล้ว ผู้วิจัยจึงสอบถามถึงตัวอย่างถัดไปจากตัวอย่างแรกเกี่ยวกับประเด็นการวิจัย ทำให้ได้ตัวอย่างที่ 2 และใช้วิธีเดียวกันนี้เพื่อหาตัวอย่างที่ 3 ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ดังนั้น จะพบว่าเมื่อเวลาผ่านไปข้อมูลที่ได้จะเพิ่มพูนเป็นลำดับ คล้ายกับการปั้นก้อนหิมะที่ต้องเริ่มจากก้อนหิมะเล็กๆ ก่อน จากนั้นก้อนหิมะจะมีขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งทับถมลงบนพื้นหิมะ จนกระทั่งข้อมูลถึงจุดอิ่มตัว (Data Saturation) อย่างไรก็ตาม ข้อควรระวังของการเลือกตัวอย่างแบบนี้ คือ ข้อมูลที่ได้รับอาจเบี่ยงเบนไปด้านใดด้านหนึ่ง เนื่องจากตัวอย่างแรกที่แนะนำตัวอย่างที่สอง สาม สี่ ให้ ส่วนใหญ่จะเลือกตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายกันกับตนเอง ทำให้ข้อมูลที่ได้รับไม่หลากหลาย [8, 10]

8. การเลือกตัวอย่างแบบมีเกณฑ์ (Criterion Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างการวิจัยตามเกณฑ์บางอย่างที่ถูกกำหนดขึ้นมาแล้วล่วงหน้า เป็นการประกันระดับหนึ่งถึงคุณภาพข้อมูลที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย [7] เช่น ในการวิจัยถึงคำรักษาพยาบาลของผู้ป่วยที่มีการพักฟื้นเป็นระยะเวลานานในโรงพยาบาลของรัฐ ผู้วิจัยอาจกำหนดเกณฑ์ในการเลือกตัวอย่างจากผู้ป่วยที่มีการพักฟื้นในโรงพยาบาลของรัฐมากกว่า 1 เดือน เป็นต้น

9. การเลือกตัวอย่างตามทฤษฎี (Theoretical Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างตามโครงสร้างทฤษฎีเพื่อที่จะได้นำข้อมูลค้นพบมาอธิบายเพิ่มเติมทฤษฎีนั้น ๆ เกณฑ์สำคัญในการเลือกตัวอย่างตามวิธีนี้คือ กลุ่มตัวอย่างนั้นจะต้องมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และมีความเกี่ยวข้องกับทฤษฎี [7, 11] กระบวนการในการเลือกตัวอย่างตามทฤษฎีนี้จะเป็นการทำซ้ำไปซ้ำมา โดยเริ่มตั้งแต่การเลือกกลุ่มตัวอย่างขั้นต้น การวิเคราะห์ข้อมูล และการเลือกกลุ่มตัวอย่างเพิ่มขึ้นอีกเพื่อกลั่นกรองทฤษฎีที่ได้ กระบวนการนี้จะดำเนินอย่างต่อเนื่องจนถึงจุดที่ข้อมูลอิ่มตัวหรือไม่ หากผู้วิจัยสามารถค้นพบสิ่งใหม่เพิ่มเติมจากการเก็บข้อมูลเพิ่มได้ กระบวนการดังกล่าวก็ยังคงดำเนินการต่อไปการเลือกตัวอย่างตามทฤษฎีนี้มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทฤษฎีฐานรากซึ่งทฤษฎีจะค่อย ๆ กลั่นจากข้อมูลซึ่งจะได้ข้อสรุปหรือทฤษฎีจากความเป็นจริง การเลือกตัวอย่างตามทฤษฎีนี้ Glaser et al. [6] กล่าวว่า เป็นการเก็บข้อมูลที่ถูก “ควบคุม” ด้วยทฤษฎีที่ปรากฏอยู่ ไม่ว่าจะเป็นแบบทางการหรือไม่ก็ตามเช่น ทฤษฎีได้กล่าวไว้ว่า ทายาทรุ่นที่ 5 ของตระกูลมักไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจ ดังนั้นการเลือกตัวอย่างชนิดนี้จะเลือกตัวอย่างจากทายาทรุ่นที่ 5 ของตระกูลที่ทำธุรกิจแล้วค่อยๆหาข้อสรุปว่าเหตุใดการดำเนินธุรกิจของทายาทเหล่านั้นจึงไม่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ในระหว่างการดำเนินการวิจัยภาคสนามผู้วิจัยอาจพบว่าไม่จำเป็นเสมอไปที่เลือกตัวอย่างที่เป็นทายาทรุ่นที่ 5 ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจ ดังนั้น ผู้วิจัยควรระวังความเอนเอียงจากการเลือกผู้ให้ข้อมูล

เพราะข้อสรุปที่ได้รับอาจเป็นตามแนวทางที่ผู้วิจัยได้กำหนดโครงสร้างไว้ล่วงหน้าแล้ว ซึ่งจะให้ผลการวิจัยผิดไปจากข้อมูลที่เป็นจริง

10. การเลือกตัวอย่างแบบยืนยันและขัดแย้ง (Confirming and Disconfirming Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างโดยเลือกพิจารณาว่าตัวอย่างที่เลือกจะสอดคล้องกับสิ่งที่คาดหวังรวมถึงตัวอย่างที่ไม่ตรงกับผลที่คาดหวังไว้ ขั้นตอนของกระบวนการของการเลือกตัวอย่างแบบนี้ ผู้วิจัยควรเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีผลในการให้ข้อมูลในทิศทางตรงกันข้ามกัน โดยปกติแล้วการเลือกตัวอย่างแบบยืนยันและขัดแย้งจะดำเนินการในช่วงท้าย ๆ ของขั้นตอนการวิจัย เช่น ในการวิจัยเพื่อศึกษาความผูกพันต่อองค์กร ในช่วงท้ายผู้วิจัยจะเห็นค่ากลางของผลการวิจัย เป็นต้นว่ามีผู้ที่ผูกพันต่อองค์กรจำนวน 22 คน จาก 25 คน กลุ่มตัวอย่าง 22 คน ถือเป็นกลุ่มตัวอย่างแบบยืนยัน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ไม่ควรละเลยที่จะศึกษาถึงความไม่ผูกพันต่อองค์กรจากกลุ่มตัวอย่าง 3 คนที่เหลือ ถือเป็น การตรวจสอบแบบสามเส้าแบบหนึ่ง โดยที่ 3 คนที่ไม่ผูกพันต่อองค์กรนั้นเป็นกลุ่มตัวอย่างแบบขัดแย้ง นอกจากนี้ Guest et al. [9] แนะนำว่า ถ้าข้อมูลเบื้องต้นที่ผู้วิจัยค้นพบมีความแตกต่างทั้งที่ยืนยันและขัดแย้งกับสิ่งที่คาดหวังไว้ ให้ผู้วิจัยตรวจสอบหรือพิจารณาข้อมูลอย่างละเอียดอีกครั้งเพื่อที่ได้ข้อมูลเชิงลึกเพิ่มขึ้น

11. การเลือกตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามวัตถุประสงค์หรือการเลือกตัวอย่างแบบโควตา (Stratified Purposeful Sampling or Quota Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างโดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจะถูกแบ่งย่อย ๆ ตามคุณลักษณะผู้วิจัยสนใจ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ผู้วิจัยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างที่สนใจจะศึกษาและทำการแบ่งกลุ่มย่อย ๆ ในกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวนั้นออกไปอีก ตัวอย่างของการแบ่งกลุ่มย่อยนี้ เช่น ต้องการศึกษาด้านการปฏิบัติงานของนักวิชาการ ซึ่งในกลุ่มตัวอย่างหรือกลุ่มนักวิชาการที่เลือกมาศึกษานั้นอาจถูกแบ่งออกเป็น กลุ่มที่มีผลงานต่ำกว่ามาตรฐานกลุ่มที่มีผลงานเฉลี่ยตามมาตรฐาน หรือกลุ่มที่มีผลงานสูงกว่ามาตรฐาน เป็นต้น หลังจากที่ถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ แล้ว ผู้วิจัยจะทำการเลือกตัวอย่างจากกลุ่มย่อย ๆ ตามนั้นตามความสะดวก [12] วัตถุประสงค์หลักของการเลือกตัวอย่างแบบนี้เพื่อที่ผู้วิจัยจะสามารถจัดกลุ่มความหลากหลายของข้อมูลที่ได้ถึงแม้ว่าจะมีข้อมูลที่มีความซ้ำซ้อนกันบ้างก็ตาม สำหรับการแบ่งชั้นตามวัตถุประสงค์หรือการแบ่งโควตาอาจแบ่งตามพื้นที่ ภาระหน้าที่ อาชีพ สภาพแวดล้อม ฯลฯ เป็นไปตามแต่ละบริบทของการวิจัยนั้น ๆ ผู้วิจัยมีความจำเป็นจะต้องมีความเชี่ยวชาญมากพอที่จะคัดกรองกลุ่มตัวอย่างดังกล่าว [13]

12. การเลือกตัวอย่างตามโอกาสหรือตามข้อมูลที่ปรากฏ (Opportunistic or Emergent Sampling) การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการใช้ประโยชน์จากการที่ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้กลุ่มคนบุคคล หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยไม่ได้คาดหวังว่าจะขอเก็บข้อมูลในเบื้องต้นของการดำเนินการวิจัย แต่กลับพบว่ากลุ่มคนบุคคล หรือสถานการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นสามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย เช่น ผู้วิจัยต้องการศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรที่มีต่อผู้บริหารองค์การ ซึ่งผู้วิจัยมีเป้าหมายที่จะเก็บข้อมูลจากบุคลากรภายในองค์การ แต่ในระหว่างการเก็บข้อมูลพบว่าบุคลากรภายนอกองค์การ เช่น ลูกค้าหน่วยงานภายนอก หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องก็สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยเช่นกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มตัวอย่างเพิ่มเติมจากบุคคลเหล่านี้เป็นต้น

13. การเลือกตัวอย่างแบบสุ่มตามวัตถุประสงค์ (Purposeful Random Sampling) การเลือกตัวอย่างแบบนี้มีความคล้ายคลึงกับการเลือกตัวอย่างแบบสุ่มในการวิจัยเชิงปริมาณแตกต่างกันตรงที่การเพิ่มความน่าเชื่อถือของกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือ เมื่อผู้วิจัยมีกลุ่มตัวอย่างที่ตรงตามวัตถุประสงค์และมีขนาดใหญ่เกินกว่าที่จะรวบรวมได้ทั้งหมด (อาจจะด้วยสาเหตุจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องใช้ระยะเวลานาน เช่น การสัมภาษณ์ระดับลึก) กลยุทธ์นี้จะใช้วิธีการการเลือกตัวอย่างโดยใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็กแทนที่ใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูลตัวอย่าง เช่น ถ้าผู้วิจัยต้องการศึกษาพฤติกรรมการใช้เงินของนักศึกษาที่ขอทุนการศึกษา โดยมีรายชื่อนักศึกษาจำนวน 300 ราย ที่ได้รับการตรวจสอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้ว ลักษณะเช่นนี้ ผู้วิจัยสามารถสุ่มเลือกที่จะติดตามพฤติกรรมของนักศึกษาที่ขอทุนการศึกษาดังกล่าวเพียง 10 ราย จากนักศึกษาที่ขอทุนทั้งหมดได้ เป็นต้น การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบการสุ่มตามวัตถุประสงค์นี้ช่วยลดการพิจารณาการแบ่งกลุ่มตามวัตถุประสงค์ลง เช่น ไม่จำเป็นต้องแยกกว่ากลุ่มตัวอย่าง 10 คน นั้นจะต้องเป็นชายหรือเป็นหญิงอายุต่ำกว่า 20 ปี หรือเกินกว่า 20 ปี หรือไม่ เนื่องจากการเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นแบบสุ่มแต่เป็นการสุ่มตามวัตถุประสงค์โดยไม่คำนึงถึงผลลัพธ์ของข้อมูลที่จะได้รับ

14. การเลือกตัวอย่างกรณีที่มีความสำคัญทางการเมือง (Sampling Politically Important Cases) เป็นการเลือกตัวอย่างแบบนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะหลีกเลี่ยงหรือเน้นเหตุการณ์ทางการเมืองที่มีความสำคัญในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ การเลือกตัวอย่างแบบนี้ เป็นได้ทั้งเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการเน้นถึงเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น หรือเพื่อหลีกเลี่ยง

จากพิจารณาถึงเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น เช่น ต้องการศึกษาถึงพฤติกรรมการลงคะแนนเลือกตั้งของประชาชน หากผู้วิจัยต้องการให้เหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นบางเหตุการณ์มาพิจารณาไปด้วย เช่น การเลือกตั้งหลังรัฐประหาร ปี 2549 ก็ควรจะเลือกศึกษากลุ่มตัวอย่างที่ไปเลือกตั้งในปี 2550 หรือหากไม่ต้องการให้รัฐประหารมีอิทธิพลต่อการเลือกกลุ่มตัวอย่างก็ควรจะหลีกเลี่ยงการเลือกตัวอย่างจากกลุ่มตัวอย่างที่ไปเลือกตั้งในปี 2550 โดยเปลี่ยนไปเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ไปเลือกตั้งในสถานการณ์ปกติหรือปีอื่น ๆ แทน เป็นต้น

15. การเลือกตัวอย่างตามสะดวก (Convenience Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างที่ขึ้นกับความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล ภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ เช่น งบประมาณ เวลา และความร่วมมือของผู้ให้ข้อมูล กลยุทธ์นี้สามารถประหยัดแรงงาน เวลา และงบประมาณรวมถึงความพยายามในการรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัย หลักเกณฑ์สำคัญของกลยุทธ์นี้ คือ การรวบรวมข้อมูลให้ได้ครบตามที่ต้องการโดยใช้เหตุผลราว ๆ ในการคัดเลือกข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง อย่างไรก็ตาม การเลือกตัวอย่างตามสะดวกมีข้อด้อยในประเด็นเกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของข้อมูล ซึ่งอาจจะได้สารสนเทศที่ขาดตกบกพร่องเพียงเพราะผู้วิจัยต้องการเข้าถึงข้อมูลที่ย่างแทนที่จะเลือกใช้กลยุทธ์ที่มีความเจาะจงและสมเหตุสมผล เช่น การเลือกเพื่อนร่วมงาน สมาชิกในครอบครัว หรือเพื่อนบ้านเป็นตัวอย่าง เพียงเพราะความสะดวกสบายในการเข้าถึงข้อมูลการใช้กลยุทธ์แบบนี้ อาจจะเหมาะในการวิจัยที่ยังไม่มีข้อมูลพื้นฐานสนับสนุนหรือเป็นการวิจัยนำร่อง [14]

16. การเลือกตัวอย่างแบบรวมหรือแบบผสมผสาน (Combination or Mixed Purposeful Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างที่ใช้กลยุทธ์ตั้งแต่ 2 กลยุทธ์ขึ้นไป โดยทั่วไป เป็นการใช้กลยุทธ์ที่มากกว่า 1 กลยุทธ์ในการผสมผสานกันเพื่อเลือกตัวอย่างให้เหมาะสมกับการตอบปัญหาการวิจัย เช่น การเลือกตัวอย่างแบบก๊อห์นหิมะอาจจะต้องการใช้กรณีที่มีข้อมูลที่มีความสุดโต่ง เป็นต้นว่าการศึกษาความคุ้มค่าในการประกอบอาชีพมือปืนรับจ้าง กรณีเช่นนี้เป็นลักษณะที่มีความสุดโต่งและการที่จะหาจุดคุ้มทุนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องข้อมูลประกอบการพิจารณาจำนวนหนึ่ง ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ผู้วิจัยที่ต้องใช้การเลือกตัวอย่างแบบก๊อห์นหิมะเพื่อสร้างสารสนเทศที่มีความอึดตัว

ขนาดตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ

การพิจารณาขนาดตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว กล่าวคือ ขนาดตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพมีความยืดหยุ่นสูง และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตาม

ความเหมาะสมของสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดกระบวนการและระหว่างขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย อย่างไรก็ตาม มีข้อควรพิจารณาในการกำหนดขนาดตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ 2 ประการ ดังนี้

1. **ความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation)** มีข้อควรพิจารณาว่า “ขนาดตัวอย่างในการวิจัยถึงจุดอิ่มตัวของข้อมูลหรือยัง?” นั่นคือ ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมจากตัวอย่างนั้น สามารถนำไปการค้นหารูปแบบหรือสร้างข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้หรือไม่ นักวิจัยเชิงคุณภาพบางท่านแนะนำว่าขนาดตัวอย่างจะมีจำนวนเท่าไรไม่สำคัญ แต่ควรมีขนาดเพียงพอต่อการหาข้อสรุปการวิจัยโดยขนาดตัวอย่างดังกล่าวสามารถให้สารสนเทศที่**ไม่มีอะไรเหลือให้เรียนรู้ได้อีกต่อไป** (Nothing left to learn) ลักษณะเช่นนี้จะเกิดจากการเก็บข้อมูลแล้วพบความซ้ำซ้อน (Redundancy) ของข้อมูลการวิจัย โดยผู้วิจัยไม่พบแนวคิด รูปแบบ หรือข้อค้นพบอื่นๆ ที่เกิดจากความซ้ำซ้อนข้างต้นแล้ว

2. **ความพอเพียงของข้อมูล (Data Sufficiency)** มีข้อควรพิจารณาว่า “ขนาดตัวอย่างมีขนาดมากพอในการเป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงภายในประชากรเป้าหมายการวิจัยหรือไม่?” กล่าวคือ ขนาดตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น มีขนาดใหญ่มากพอในการประเมินหารูปแบบหรือข้อสรุปที่น่าสนใจ ในการวิจัยจากประชากรเป้าหมายที่มีความหลากหลายหรือมีความแปรผัน

โดยทั่วไปแล้ว ขนาดตัวอย่างของงานวิจัยเชิงคุณภาพ ไม่ควรมีขนาดใหญ่เกินไป ซึ่งจะทำได้ยากต่อการวิเคราะห์ข้อมูล [15] ในขณะเดียวกันก็ไม่ควรมีขนาดเล็กเกินไปจนไม่สามารถไปถึงจุดที่ข้อมูลอิ่มตัว [16] นอกจากนี้ การกำหนดขนาดตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ ยังสามารถพิจารณาจากแนวทางของระเบียบวิธีการวิจัยหรือแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแต่ละแนวทางมีหลักการคร่าว ๆ (Rules of Thumb) ตามแนวทางของ Nastasi and Schensul [2] ดังตารางที่ 1 และ 2

ตารางที่ 1 หลักการคร่าว ๆ ในการกำหนดขนาดตัวอย่างของแนวทางการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย	หลักการคร่าว ๆ
อัตชีวประวัติ (Biography) หรือ	เลือกเพียง 1 บุคคล หรือ 1 กรณี
กรณีศึกษา (Case Study)	ประมาณ 10 บุคคล แต่หากข้อมูลที่ได้มีความอึดตัว อาจจะใช้ข้อมูลที่น้อยกว่าได้
ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) หรือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research)	ประมาณ 20 – 30 บุคคล โดยจะพิจารณาถึงความอึดตัวของข้อมูล โดยสามารถใช้ขนาดที่น้อยกว่าหลักการได้ หากข้อมูลถึงจุดอึดตัวแล้ว

ที่มา: Nastasi and Schensul [2]

ตารางที่ 2 หลักการคร่าว ๆ ในการกำหนดขนาดตัวอย่างของแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล [2]

การเก็บรวบรวมข้อมูล	หลักการคร่าว ๆ
การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Interviewing key informants) และ/ หรือการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth interviews)	สัมภาษณ์ประมาณ 5 - 30 บุคคล
การสนทนากลุ่ม (Focus groups)	สัมภาษณ์ประมาณ 1-3 กลุ่ม ในแต่ละกลุ่มควรมีประมาณ 5 – 10 บุคคล การพิจารณากลุ่มเป้าหมายต้องอยู่บนพื้นฐานของการเป็นกลุ่มที่สามารถเป็นตัวแทนในการตอบคำถามการวิจัย
การสำรวจชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic surveys)	ควรเลือกตัวอย่างที่เป็นตัวแทนที่มีขนาดใหญ่ (การกำหนดหรือสุ่มตัวอย่างให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัย) การกำหนดขนาดตัวอย่างมีแนวทางคล้ายการวิจัยเชิงปริมาณ

ที่มา: Nastasi and Schensul [2]

ตารางที่ 3 จำนวนผู้ถูกสัมภาษณ์ตามระยะเวลาในการสัมภาษณ์

จำนวนผู้ถูกสัมภาษณ์	ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ต่อผู้ถูกสัมภาษณ์ 1 ท่าน
10	1 – 2 ชั่วโมง
20	30 นาที – 1 ชั่วโมง
30	20 – 40 นาที

ที่มา: Nastasi and Schensul [2]

นอกจากนี้ ผู้วิจัยที่ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพยังต้องคำนึงถึงระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลการวิจัยที่มีคุณภาพและปริมาณที่พอเพียงในการหาข้อสรุปการวิจัย โดยเฉพาะในการจัดทำวิทยานิพนธ์เพื่อสำเร็จการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาตามระยะเวลาที่กำหนด ตารางที่ 3 ให้จำนวนผู้ถูกสัมภาษณ์ตามระยะเวลาในการสัมภาษณ์และยังสามารถประยุกต์ในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการอื่นๆ เช่น ใช้เวลา 2 ชั่วโมงในการสนทนากลุ่ม และใช้การสัมภาษณ์ 10 นาที ซึ่งจะทำให้เวลาการสัมภาษณ์สั้นลง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเชิงคุณภาพ ต้องการตัวอย่างที่มีคุณสมบัติเฉพาะเจาะจงสอดคล้องกับคำถามการวิจัย เช่น หากผู้วิจัยต้องการศึกษาวัยรุ่นที่สามารถเอาตัวรอดจากการถูกล่วงละเมิดทางเพศในวัยเด็ก ผลที่ได้จากการสุ่มสัมภาษณ์วัยรุ่น 500 ราย อาจจะมีเพียง 1 รายเท่านั้น ที่เคยถูกล่วงละเมิดทางเพศ ขำร้ายในบางกรณีอาจจะได้ตัวอย่างที่ไม่สามารถตอบคำถามของการวิจัยได้ เพราะฉะนั้น หากผู้วิจัยใช้การเลือกตัวอย่างแบบสุ่มย่อมไม่ใช่วิธีการที่เหมาะสม ในการที่จะทำให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอต่อการวิจัยซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจการทารุณกรรมด้วยการละเมิดทางเพศในวัยเด็ก หากเป็นเช่นนั้นย่อมเกิดผลเสียต่อผลการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัย ดังนั้น การวิจัยเชิงคุณภาพจึงเป็นการทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ต่างๆ ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง โดยอาจจะเป็นการปรากฏการณ์เฉพาะกลุ่ม เฉพาะเหตุการณ์ หรือเฉพาะกระบวนการ ดังเช่นในการทำความเข้าใจการเอาตัวรอดของวัยรุ่นที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศในวัยเด็ก ผู้วิจัยจำเป็นต้องเลือกตัวอย่างให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยคำนึงถึงเป้าหมายหลักของการวิจัยอย่างแท้จริง กล่าวได้ว่ากลยุทธ์การเลือกตัวอย่างและการกำหนดขนาดตัวอย่างที่เหมาะสมในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ สำหรับข้อสรุปและข้อเสนอแนะจากบทความมีดังนี้

1. ในการวิจัยเชิงคุณภาพ การคัดเลือกข้อมูลที่สามารถใช้ตอบปัญหาการวิจัยให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยไม่สามารถละเลยได้ เพราะหากผลการวิจัยที่ผ่านกระบวนการห้อย่างเป็นระบบ แต่พบว่าใช้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เหมาะสมย่อมทำให้ผลการวิเคราะห์มีความคลาดเคลื่อนตามไปด้วย แม้โดยทั่วไป การวิจัยเชิงคุณภาพมักจะใช้ขนาดตัวอย่างในจำนวนที่ไม่มากก็ตาม แต่การเลือกตัวอย่างให้สอดคล้องกับปัญหาการวิจัยจำเป็นที่จะใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสม เนื้อหาหลักของบทความนี้ได้นำเสนอ 16 กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ และได้สรุปคุณลักษณะสำคัญของกลยุทธ์ต่าง ๆ ไว้ดังตารางที่ 4

2. เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพมีความยืดหยุ่นสูง ดังนั้น ในการดำเนินการวิจัยแม้ผู้วิจัยจะเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ที่เหมือนกัน ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเลือกใช้กลยุทธ์ในการเลือกตัวอย่างที่เหมือนกัน เพราะบริบทของแต่ละการวิจัยไม่เหมือนกัน เช่น ผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบกรณีศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานในภาครัฐ กลยุทธ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลอาจเลือกใช้กลยุทธ์การเลือกตัวอย่างแบบกอนทิมะด้วยการรวบรวมข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ระดับสูงของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในทำนองเดียวกัน หากผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบกรณีศึกษาในการศึกษารูปแบบการผลักดันการบริหารงานในภาครัฐที่ประสบความสำเร็จ ลักษณะเช่นนั้น ผู้วิจัยอาจใช้การเลือกตัวอย่างแบบสุดโตรงในการคัดเลือกผู้บริหารที่มีความโดดเด่นและเป็นที่ยอมรับเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นต้น

3. แม้ไม่มีเกณฑ์ที่แน่นอนเกี่ยวกับขนาดตัวอย่างของการวิจัยเชิงคุณภาพ แต่ประเด็นที่ผู้วิจัยควรต้องพิจารณาและให้ความสำคัญ คือ 1) ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมานั้นถึงจุดอิ่มตัวหรือยัง และ 2) ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมานั้นสามารถใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงภายในประชากรเป้าหมายการวิจัยหรือไม่ ทั้งสองคำถามนี้ ผู้ที่จะตอบคำถามได้ดีที่สุด คือ ผู้วิจัยเอง อย่างไรก็ตาม คำตอบที่ได้นั้น เป็นเรื่องที่ยากมากที่ผู้วิจัยแต่ละคนจะตอบได้ตรงกัน เนื่องจากพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมของผู้วิจัยแต่ละคนมีความแตกต่างกัน การซึมซับข้อมูล การตีความ และการสังเคราะห์ข้อมูลย่อมแตกต่างกันไปด้วย ปัญหาเหล่านี้ จะคลี่คลายเมื่อประสบการณ์ในการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพของผู้วิจัยมีมากขึ้น แต่สำหรับผู้วิจัยที่เพิ่งเริ่มทำวิจัยเชิงคุณภาพ (นักวิจัยเชิงคุณภาพมือใหม่) สามารถนำตารางที่ 1 – 3 มาใช้ประกอบในการกำหนดขนาดตัวอย่างได้

ตารางที่ 4 สรุปคุณลักษณะสำคัญของกลยุทธ์การเลือกตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ

กลยุทธ์การเลือกตัวอย่าง	คุณลักษณะสำคัญ
1. การเลือกตัวอย่างแบบสุดโต่งหรือกรณีเบี่ยงเบน	1. เลือกตัวอย่างที่มีลักษณะสุดโต่ง เช่น น้อยที่สุด มากที่สุด ดีที่สุด แย่ที่สุด
2. การเลือกตัวอย่างที่มีข้อมูลตรงตามประเด็นการวิจัยมากกว่าปกติ	2. เลือกตัวอย่างที่ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย แต่ไม่ถึงกับสุดโต่ง
3. การเลือกตัวอย่างกรณีหลากหลาย	3. เลือกตัวอย่างให้ครอบคลุมความหลากหลายของกลุ่มตัวอย่าง โดยไม่คำนึงถึงจำนวนตัวอย่าง
4. การเลือกตัวอย่างแบบเอกพันธ์	4. เลือกตัวอย่างที่มีภูมิหลังหรือประสบการณ์คล้ายกัน
5. การเลือกตัวอย่างแบบสัญลักษณ์	5. เลือกตัวอย่างในเชิงพรรณนาเพื่อเป็นการบรรยายลักษณะทั่ว ๆ ไป
6. การเลือกตัวอย่างกรณีวิกฤติ	6. เลือกตัวอย่างโดยเน้นกลุ่มตัวอย่างที่แสดงถึงความสามารถในการให้ข้อมูล
7. การเลือกตัวอย่างแบบก้อนหิมะหรือแบบลูกโซ่	7. เลือกตัวอย่างโดยอาศัยการแนะนำหรือบอกต่อจากตัวอย่างหนึ่งไปสู่ตัวอย่างอื่น ๆ
8. การเลือกตัวอย่างแบบมีเกณฑ์	8. เลือกตัวอย่างการวิจัยตามเกณฑ์ที่ถูกกำหนดขึ้นไว้แล้วล่วงหน้า
9. การเลือกตัวอย่างตามทฤษฎี	9. เลือกตัวอย่างโดยอิงจากทฤษฎี และทำการสังเคราะห์ทฤษฎีจากข้อมูลหรือความจริงที่ปรากฏจากการวิเคราะห์ภาคสนาม
10. การเลือกตัวอย่างแบบยืนยันและขัดแย้ง	10. เลือกตัวอย่างโดยพิจารณาว่าตัวอย่างที่เลือกจะสอดคล้องกับสิ่งที่คาดหวัง รวมถึงตัวอย่างที่ไม่ตรงกับผลที่คาดหวังไว้
11. การเลือกตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามวัตถุประสงค์	11. เลือกตัวอย่างโดยเลือกจากกลุ่มย่อย ๆ ในกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยสนใจ
12. การเลือกตัวอย่างตามโอกาสหรือตามข้อมูลที่ปรากฏ	12. เลือกตัวอย่างจากกลุ่มตัวอย่างใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนาม
13. การเลือกตัวอย่างแบบสุ่มตามวัตถุประสงค์	13. เลือกตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่ม แต่อยู่ในขอบเขตของวัตถุประสงค์การวิจัย

ตารางที่ 4 สรุปคุณลักษณะสำคัญของกลยุทธ์การเลือกตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ (ต่อ)

กลยุทธ์การเลือกตัวอย่าง	คุณลักษณะสำคัญ
14. การเลือกตัวอย่างกรณีที่มีความสำคัญทางการเมือง	14. เลือกตัวอย่างโดยหลีกเลี่ยงหรือเน้นเหตุการณ์ทางการเมืองที่มีความสำคัญในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ
15. การเลือกตัวอย่างตามสะดวก	15. การเลือกตัวอย่างโดยคำนึงถึงความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลเป็นหลัก
16. การเลือกตัวอย่างแบบรวมหรือแบบผสมผสาน	16. เลือกตัวอย่างที่ใช้กลยุทธ์ 2 กลยุทธ์หรือมากกว่า

เอกสารอ้างอิง

- [1] Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). **Qualitative data analysis: An expanded sourcebook**: Sage Publications, Inc.
- [2] Nastasi, B. K. and Schensul, S. L. (2005). "Contributions of qualitative research to the validity of intervention research", **Journal of School Psychology**. 43(3), 177-195.
- [3] Creswell, J. W. (2012). **Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches**: Sage. Publications, Inc.
- [4] Patton, M. Q. (2002). Designing qualitative studies. **Qualitative research and evaluation methods**. Newbury Park, CA: Sage. Publications, Inc.
- [5] ชาย โพธิ์สิตา. (2550). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่งจำกัด (มหาชน).
- [6] Glaser, B. G. and Strauss, A. L. (2009). **The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research**. London: Transaction Publishers.
- [7] Ritchie, J., Lewis, J., Nicholls, C. M. and Ormston, R. (2013). **Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers**: London: Sage Publications, Inc.
- [8] Tracy, S. J. (2012). **Qualitative research methods: Collecting evidence, crafting analysis, communicating impact**: West Sussex: John Wiley & Sons.

- [9] Guest, G., Namey, E. E. and Mitchell, M. L. (2012). **Collecting qualitative data: A field manual for applied research**. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.
- [10] Suri, H. (2011). Purposeful sampling in qualitative research synthesis. **Qualitative Research Journal**. 11(2), 63-75.
- [11] Coyne, I. T. (1997). "Sampling in qualitative research. Purposeful and theoretical sampling; merging or clear boundaries?", **Journal of advanced nursing**. 26(3), 623-630.
- [12] McIntyre, L. J. (2003). **Need to know: Social science research methods**. London, McGraw-Hill.
- [13] Gorard, S. (2013). **Research design: Creating robust approaches for the social sciences: Sage**. Publications, Inc.
- [14] ประสพชัย พสุนนท์. (2555). **การวิจัยการตลาด**. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์ท็อป จำกัด.
- [15] Onwuegbuzie, A. and Leech, N. L. (2007). "Sampling designs in qualitative research: Making the sampling process more public", **The Qualitative Report**. 12(2), 238-254.
- [16] Flick, U. (1998). **An introduction to qualitative research: Theory, method and applications**. London: Sage.